

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Sol Triplex In Eodem Universo

Hermann, Amand

Sultzbaci, 1676

Disputatio Octava. De Causa Instrumentali, & Exemplari.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95850](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95850)

DISPUTATIO VIII. DE CAUSA INSTRUMENTALI ET EXEMPLARI.

QUÆSTIO I.

De Causa Instrumentali.

I.
Instrumentum variè
sumitur.

Plurima fusè tradunt aliqui de his duabus causis, ego tamen pro fine hujus libri secundi ea brevibus expediam. Itaque Notandum, *Instrumentum* multipliciter accipi posse, *primò* pro omni causa, quæ essentialiter dependet ab alia superiori in operando, & hoc sensu quælibet causa creata instrumentum Dei vocari potest, & debet. *Secundò* sumitur pro eo, quod est pars totius, & cui competit esse principium operationis, & toti, non nisi ratione partis, & sic Philosophus 2. de Anima. t. 16. sumit nomen *Instrumenti* dum ait: *Organum sensuum esse instrumenta.* Verùm in his acceptionibus hic non agitur de instrumento. Quare tertio sumitur pro eo, quod intervit principali agenti ad producendum terminum per se ab eo intentum. Estque triplex: *Supernaturale, naturale & artificiale: Supernaturale* seu morale dicitur illud, quod inferuit agenti supernaturali, ex mera dispositione & ordinatione divina, sic sacramenta dicuntur Instrumenta gratiæ. *Naturale est*, quod naturali agenti famulatur ad aliquod opus naturale producendum, disponendo subiectum virtute propria, non tamen attingendo ipsum immediate, sic calor est instrumentum ignis ad producendum alium ignem. *Instrumentum artificiale*, quod etiam proprie tale dicitur, à quo etiam nomen Instrumenti derivatum est, illud est, quod intervit principali agenti ad aliud opus artificiale efficiendum, non tantum per virtutem aliquam innatam, sed etiam per aliquod receptum ab extrinseco, sic malleus, serra, &c. dicuntur instrumenta, & interviunt Artifici non tantum per propriam duritiem, gravitatem, &c. sed etiam per actualem motionem agentis. De Instrumento ergò in hoc sensu posterioris acceptionis, prout naturale & artificiale complectitur, Queritur primò: An sit activum, & quomodo? Secundò: Quomodo distinguatur à principali agente? & Tertio, ad quod genus causæ reduci debeat? Ad primum

II.
Instrumentum, quod activum est, non attingit terminum principis agentis.

Dico I. Non omne instrumentum esse activum, illud autem, quod est activum, non potest attingere terminum principis agentis. Ita Doctor, & Scotista communiter contra Thomistas & Recentiores.

Probatur I. p. Calamus est instrumentum scriptorum, sed certum est, quod concurrat ad scribendum ratione figuræ tantum, talis, vel talis quantitatis, absque ulla activitate præter illam, quam habet ad expellendum aërem, aut aliud corpus à loco, per quem transit, ergò. Præterea fistula organica ratione figuræ, ac quantitatis admittit tan-

tum aëris, & non plus, & impedit, quò minus progrediatur alio modo juxta concavitatem suam, nec habet aliam causalitatem, respectu soni causati; & si discurremus per omnia instrumenta artificialia, videbimus nullam activitatem, præter quantitatem & figuram, ergò omne instrumentum non est activum.

Probatur 2. pars: Accidentia omnia sunt causæ instrumentales naturales, verbi gratia, calor respectu ignis, &c. sed calor, licet sit activus, non potest tamen attingere terminum principalis agentis, ergò instrumenta, quæ activa sunt, non attingunt tamen principalis agentis terminum; probatur III. quia nullum accidens, nec in virtute propria, nec in virtute substantiæ potest producere substantiam, ut visum est supra, & probatum, sed terminus ignis est ignis, ergò non potest calor eum attingere.

Dices: Si Instrumenta artificialia non haberent activitatem, non esset ratio, cur certa Instrumenta assumerentur ad causandum hunc potius effectum, quam alium, sed hoc est contra experientiam, ergò. probatur sequela, quod in se nullam activitatem habet, non potest assumi ad aliquem effectum producendum, ergò si non agit, non est ratio, quare unum potius adhibeatur, quam alterum. Respondendo ma. cum sua probatione, Quia, licet aliquid à se non sit activum, potest tamen habere aliquas condiciones, verbi gratia, acritatem, duritiem, ratione quarum potest moveri à causa principali ad causandum instrumentali effectum, quatenus scilicet ratione talium accidentium competit ipsi instrumento expellere aliud formaliter à loco.

Ex his facile deducitur, quomodo distinguatur à principali agente? scilicet, quòd causa instrumentalis non attingat effectum principalis causæ, sed tantum aliquas dispositiones: si tamen videtur aliquando attingere, hoc non facit effectivè, sed formaliter, expellendo aliud à loco modo supra explicato, sic verbi gratia, licet ex motu ferræ fiat, ut partes ligni sectæ occupent alium locum, sed tamen hoc est per accidens ad sectionem. Ad certum

Dico 2. Instrumentum reduci debet ad genus causæ efficientis. Probatur: Quia non potest reduci ad genus causæ finalis, ut patet, nec materialis, cum nullum sit subiectum, nec formalis, quia hæc communicat seipsam effectui, Instrumentum minime, nec etiam exemplaris, & præterea nullum aliud est genus, ergò.

QUÆSTIO II.

De Causa Exemplari.

Exemplar, secundum Aristotelem 10.

Metaph. cap. 47. t. 32. Est illud, in quo agens vel operans inspicendo agit & operatur. Est autem duplex internum & externum. Externum est illud, quod sibi ante oculos Artifex ponit, verbi gratia, pictor picturam, ad ejus imitationem pingendo imaginem: Internum est illud, quod sibi artifex in mente efformat, ut ad illius similitudinem ad extrâ aliquid efformet. Hoc præmissio

Dico I. Exemplar Est id, quod respicit causam efficiens, ut ad ejus similitudinem producat effectum. Hæc in re est communis, &

Probatur, quod sit bona, quia sufficienter declarat naturam exemplaris, dicitur, quod respicit causam efficiens, seu artificem, dum operatur, in quo convenit cum fine; dicitur, ut ad ejus similitudinem &c. in quo à fine distinguitur. Difficultas unica est, in quo nam consistat ratio exemplaris, an conceptu objectivo? vel an in formali? Primum affirmant Scotistæ cum Doctore 1. d. 35. quos sequitur Occamus, secundum Thomistæ cum suo Principe D. Thoma, verum tamen

Dico 2. Exemplar non est conceptus formalis, quem agens habet, sed conceptus objectivus. Ita prima sententia.

Probatur primò: Ex Philosopho 7. Met. t. 26. Secundo ex ratione: Illud est exemplar operis faciendi, quod agens respicit, & intuetur, dum operatur, sed patet ab experientia, quod non respiciat suam cognitionem, sed objectum aliquod aliud, ergò illud objectum, quod etiam vocatur conceptus objectivus, erit exemplar. Confirmatur: Quia pictor sensibiliter respicit ipsum prototypum, non verò suam cognitionem, dum pingit, ergò. Nec obstat Responso Suarii agens posse respicere cognitionem per cognitionem reflexam, & sic operari ad imitationem ipsius: Quia experientia constat, si quis reflectat super se, dum agit exemplariter, quod non producat effectum ad similitudinem cognitionis suæ, sed ad similitudinem objecti per cognitionem representati, ergò. Sed principale fundamentum adferendo pro Contra: Sent:

Dico 3. Si exemplar est conceptus objectivus, vel est eadem res, quæ sit ad extrâ, vel alia distincta? Non primum, quia tunc idem esset exemplar, & ad exemplar factum: nec etiam secundum, quia sæpè non habet aliquis aliam rem propositam, quam faciendam, ergò. R. esse rem ut cognitam, nec implicat idem esse exemplar, & ad similitudinem exemplaris factum, sicut non implicat idem esse finem moventem, & terminum productum, ut supra dicebamus, quia objectum ut cognitum & ut futurum potest dirigere in seipsum actionem, ut ad esse reale, & reale, quoniam hæc causalitas non est, nisi moralis & metaphorica, quemadmodum etiam de fine E. Amandi Hermann Physica.

dixi supra, ad quæ conformiter etiam hic responderi potest. Sed

Dico 4. Dices adhuc, De ratione exemplaris est, dirigere & regulare artificem, sed hoc convenit conceptui formali, ergò, probatur mi. quia cognitio formalis est imago expressa, quæ offendit rem & modum artificis, ergò. R. negando mi. ad cujus probationem dico, inde tantum sequi, cognitionem esse exemplar formale, non verò objectivum, quia artifex, dum operatur, non respicit illam, sed ipsum exemplar, ad cujus imitationem pingit.

Dico 3. Exemplar ad causam efficientem reduci debet. Ita Doctor 1. d. 36. q. 6. n. 5. cum suis.

Probatur, id, sine quo efficiens non est causa completa, debet reduci ad efficiens tanquam aliquid ejus, sed sine causa exemplari efficiens artificialiter non est causa completa, ergò, probatur mi. tum, quia Philosophus 7. Met. t. 33. dicit: agentia naturalia producere sibi simile per formam, artificialia per exemplar: tum, quia artifex sine exemplari nihil producere potest. Confirmatur: Agens naturale completur in ratione principii per formam naturalem, ergò agens artificiale debet compleri per exemplar, ergò, sicut agens naturale per formam non est aliud ab efficiente, ita nec agens artificialiter est aliud ab exemplari.

Dico 5. Dices: Ex Confirmatione & veritate Illud, per quod agens naturale completur, est forma, sed artificiale completur per exemplar, ergò exemplar ad formam, seu causam formalem reduci debet. R. dist. ant. Forma, prout habet rationem causæ formalis, nego ant. prout determinat agens, verbi gratia, ignem forma ignis ad producendum alium ignem, concedo ant. & similiter distingvo consequens, & nego consequentiam. Unde, sicut forma ignis non reducitur ad causam formalem alterius ignis producti, sic nec exemplar debet reduci; Si tamen aliquis vellet dicere, exemplar esse causam formalem in quantum ad ejus similitudinem aliquid efficitur, excitabit questionem de nomine.

Dico 6. Hinc etiam inferitur, actionem causæ exemplaris non esse distinctam ab ipsa actione reali efficientis saltem realiter, quidquid sit, utrum formaliter, quia causa efficiens producit effectum exemplariter, modo exemplar maneat objective coram agente regulando, & determinando illud ad producendum talem effectum potius, quam alium, verbi gratia, statuum potius, quam campanam.

Dico 7. Quæres: Quenam agentia agant exemplariter? Ante resolutionem notandum, quod exemplar alio nomine vocetur idea, ita ut in Scholis exemplar & idea pro Synonymis usurpentur. In qua suppositione Respondeo &

Dico 4. Deum super omnia benedictum agere idealiter. Ita nostrorum Doctorum Trinitas, Nam imprimis Divus Augustinus, lib. 83. q. 9. 46. ait: Ideam esse exemplarem. Nam 2. æternam

V.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

æternum & incommutabile in mente divina, secundum quod qualibet res à Deo formalis est, antequam formetur: Unde postmodum subdit: Restat, ut omnia ratione sint condita: singula igitur propriis creata sunt rationibus, hæc autem rationes (ideas) ubi arbitrandum est esse, nisi in ipsa mente Creatoris? Non enim extra se quidquam intuebatur, ut secundum id constitueret, quod constituerat. Similia habet D. Bernardus in tractatu de vita solit. cap. ult. prope finem: Credendum est Deum immutabilis, mutabilia omnia immutabiliter faciens, intelligens & creans omnem intellectum & intelligentem, sapientia faciens omnem sapientem, veritas fixa, stans, indeclinabilis, ex qua vera sunt omnia, quæ vera sunt, in qua sunt æternaliter rationes (ideæ) rerum omnium eventuum temporaliter. Et clarissime probat Subtilis I. d. 37. q. 12. sic: Deus omnia causat, vel causare potest, non irrationabiliter, ergo rationabiliter, igitur habet rationem, secundum quam format, non autem eandem omnium, ergo singula propriis rationibus, non autem rationibus extra se, quia non eget in efficiendo aliquo alio à se, igitur rationibus in mente sua, nihil autem est in mente sua, nisi incommutabile, ergo omne formabile potest formare, secundum rationem propriam sibi æternam in mente sua, nihil autem ponitur in mente sua, nisi idea. Ratio pro his desumitur ex superioribus.

Bruta non agunt proprie exemplariter.

Bruta animantia, sicut proprie non agunt propter finem, ita etiam non agunt proprie & perfecte per exemplar, hinc licet firmæ exactè imitentur actiones humanas, quia tamen non discernunt sufficienter media, nec cognoscunt finem formaliter, ideoque non agunt, ob defectum perfectæ cognitionis exemplariter. Insensibilia verò, quamvis effectus sibi similes ex toto proferant: ut flores & arbores simillima folia, nihilominus exemplariter non agunt, defectu præviæ cognitionis, nisi velis dicere, agere improprie, in quantum subfunt ideæ divinæ; à qua omnis illorum actio dependet, non inficiabor, nam sic pariter dixi supra, inanimata agere propter finem, in quantum subfunt intentioni Causæ primæ.

QUÆSTIO III.

De Fortuna, Casu, Fato & Monstro.

I.

Pro complemento hujus libri addendum duxi examen causarum per accidens, idque Laconicè, eò, quòd materia hæc fusio-rem tractationem non exigit; antiquitas tamen circa ista fuere varii Philosophorum errores, quos optime redarguit S. Augustinus 4. de Civitate. cap. 18. quorum enarratione omis- sa, ad solvendam per partes quæstionem procedo &

II. Describitur fortuna.

Dico I. Fortuna nihil aliud est, quam causa per accidens, in iis, quæ ex electione agunt. Ita communis: & explicatur Dicitur causa, quia aliquomodo est principium, à quo provenit effectus fortuitus, qui etiam aliquando fortuna vocatur, sicut apud Aristotelem res producta & acta actio dicitur, translato nomine causæ ad effectum. Dicitur in iis, quæ ex electione agunt, quia non omnis causa per accidens est

fortuna, sed sola causa libera, quæ dicitur fortuna, quando ad actionem ejus intendentes per se aliquem effectum, alius, quem non intendebat, sequitur, aut si intendebatur, non habet necessariam connexionem, sed merè accidentalem cum actione causæ, ut si quis fodiendo terram ad plantandam arborem, aut seminandum granum, inveniat thesaurum, aut si quis intendat lucrari & lucretur.

Dico 2. Casus in strictiore acceptione est causa per accidens eorum, quæ non agunt ex electione, est Philosophi hic. Et patet ex superioribus explicatione, per hoc autem, quod additur eorum, quæ non agunt ex electione, distinguitur sufficienter à fortuna, & talis casus est, si canis quærens domini chyrothecam perditam, vel projectam ut eam reportet, portaret maris- pium auris plenum, vel gallina terram radens, ut granum inveniat, reperit gemmam &c. Ex quo deduco, Casum se habere ad fortunam, veluti aliquid superius, & fortunam posse aliquomodo speciem casus dici.

Dico 3. Fatum est ordo causarum secundarum producentium suos effectus secundum infallibilem providentiam & dispositionem divinam Dei. Hæc est contra Antiquos Philosophos, qui gravissimè in hac materia errarunt, nam aliqui dixerunt, esse astrorum constitutionem, & influxum necessitantem hæc inferiora, alium esse necessarium ordinem causarum secundarum sine dependentia ad Causam Primam, alii esse aliquam causam necessariam & inevitabilem: Hinc Sanctus Augustinus lib. 5. de Civitate. cap. 1. ait: Provisio divina regna constituentur humana. Quæ si propter aliquam fati tribuit, quòd ipsam Dei voluntatem vel predestinationem fati nomine compellat, sententiam renat, linguam corrigat. & cap. 9. Nos adversus istos sacrilegos ausu atq. impios, & Deum dicimus omnia scire, antequam fiant, & voluntate nos facere, quicquid à nobis non nisi volentibus fieri sentimus & novimus: Omnia verò fato fieri non dicimus, imò nulla fieri fato dicimus, quoniam fati nomen, ubi solet à loquentibus poni, est in constitutione siderum, quæ quæ conceptus, aut natus est (quoniam res ipsa inanimata asseritur) nihil valere monstramus. Ordinem autem causarum ubi voluntas Dei plurimum potest, negamus, neg. fati vocabulo nuncupamus, non enim abnuere possumus scriptum in litteris sanctis, semel locutus est Deus &c. Quod enim dictum est, semel locutus est, intelligitur immobiliter, hoc incommutabiliter est locutus, sicut novit omnia immutabiliter, quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est. Hic itaq. ratione possemus a fando fatum appellare, nisi hoc nomen jam in alia re soleret intelligi, quòd corda hominum volumus inclinari. Sic quoque D. Bernardus epistola 255. docet: Regna & jura Regnorum tunc sanè sana suis Dominis atq. illis persistunt, si Divinis ordinationibus ac dispositionibus non resistunt. & epist. 279. Comitum Henricum alloquens & à Deo omnia Regna & principatus esse ostendens ait: Ad hoc te confituit Principem super terram Princeps Regum terræ, ut sub eo & pro eo bonos foveas, malos coercas, pauperes defendas, facias judicium injuriam patientibus, si hæc facis, opus Principis facis & spes est, ut Deus tuam dilatare & roborare debeat Principatum.

non, timendum tibi, ne hoc ipsum, quod videris habere honoris & potestatis, auferatur (quod absit) à te. Vide, quomodo dispositioni divinæ Regna subesse akerit, & non ex alicujus fati necessitate, & inevitabili eventu.

V. *Monstrum est effectus naturalis à reâ solita, dispositione, secundum speciem perfectionem degenerans.* Hæc pariter est communis. Dicitur *Effectus naturalis*, quia monstra tantum reperiuntur, propriè loquendo in naturalibus, quare effectus artis à regulis suis deficientes, non dicuntur monstra propriè, sed analogicè: dicitur à *reâ solita, dispositione*, quia omne monstrum defleat à lege per naturam constituta; dico particularitèr & signanter, secundum speciem perfectionem, & non secundum speciem simplicitèr, quia existimo, quòd quoque monstrum efferri debeat omne illud, quod etiam in integris regionibus, & provinciis ordinariè evenit, contra plures alios, qui putant pigraos in illis provinciis, ubi dari dicuntur, & strumatos in Syria, Carinthia, Tirol &c. monstruosos non esse, ex eo, quòd ordinariè id eveniat, nam sicclare docere videtur Divus Augustinus, Lib. 16. de Civit. cap. 8. ubi hæc refert: *Quæritur, utrum ex alio uno homine (Adamo) propagata esse, credendum sit, quædam monstruosa hominum genera, quæ Gentium narrat historia? sicut perhibentur quidam, unum habere oculum in fronte media; quibusdam plantas versas esse post crura. Quibusdam utriusq. sexus esse naturam: & dextram mammam virilem, sinistram muliebrem, vicibus, alternis coeundo & gignere & parere: Alii ora non esse, eosq. per nares tantummodò suscepto, & emisso halitu vivere: Alios staturæ esse cubitales, quos pigraos à cubito Græci vocant: alibi quinquennes concipere feminas, & citavum vite annum non excedere. Item ferunt, esse gentem, ubi singula crura in pedibus habent, nec popliteum flectunt & mirabiles sunt celeritatis, quos Scipionas vocant, quòd per æstum in terra jacentes respici, umbrâ se pedum protegant. Quosdam sine cervis habere oculos in humeris & cetera hominum, vel quasi hominum genera, quæ in maritima platea Carthaginis musivo picta sunt ex libris deprompta veluti curiosiores historia. Quid dicam de Cynocephalis, quorum canina capita atq. ipse latratu magis bellas, quam homines profertur. Qualis autem ratio reddatur de monstris apud nos hominum partibus, talis de quibusdam monstris gentibus reddi potest. Hæc*

Augustinus: Ego autem ex posterioribus verbis sic subsumo: sed monstris hominum partibus, quòd monstra sint, redditur ratio, quia à solita & consueta lege naturæ deviant & degenerant: hæc autem ratio etiam reddi potest de integris nationibus; ergò dicendum pariter monstra esse: probatur min. quia quemadmodum unus homo se habet ad aliquam totam communitatem & totum regnum, ita se habet una natio ad totum universum, sed si unus homo in aliquo regno, vel provincia à solita debitaq. lege naturæ degeneret, dicitur monstrum; ergò etiam si aliqua integra natio degeneret secundum speciem humanæ perfectionem debitam, monstruosa dici debet.

VI. *VI. Multæ sunt causæ, cur monstra generentur: Primò etenim hoc evenit vel ex defectu, vel ex abundantia materiæ: Secundò ex indispotione primarum qualitatum: Tertio ex indispotione secundarum, in qua fetus continetur dum est in utero: Quarto ex debilitate virtutis productricis: Quintò ex influxu astrorum & temperamento regionum: Sextò ex livida & maligna aliqua imaginatione, scribit enim Avicenna Gallinam incubantem ovis, aspectu perterritam edidisse pullos milvino capite: Et ego ipse hominem vidi sex digitalem, ita, ut pollex dexter formam forcipum cancri ex toto exprimeret, cujus defectus, mater, quam pariter novi, ansam præbuit ex contemplatione cujusdam cancri, rarioris magnitudinis, & illam fortem imaginationem, tenacemque specierum impressionem causam fuisse, tum ipsa femina sæpè confessa est, tum inde liquet, quòd si quandoque in aliis digitus superfluat aliquis, quòd non exprimat præfatam figuram, sed habeat se potius per modum ramusculi ex alio digito prominentis, ut etiam vidi, in Contræanea quadam.*

VII. *VII. Dico 5. Monstrum non intenditur à natura primario, sed secundario, quatenus cum non possit assequi finem perfectum; ipsum imperfectum querit producere, Deus tamen ea primario quandoq. intendere potest propter multa emolumenta, quæ tum ad correctionem hominum, tum ad pulchritudinis exhibitionem, tum ob alios fines, secundum ordinatissimam suam præscientiam.*

Semper tamen ad majorem Gloriam in quam cedat etiam hoc opus, & hic labor Libri secundi Physicorum.

